

Prof. Dr. V. Sinaiskis.

Taisnības princips Latvijas civīltiesībās.

§ 1. Taisnības vispārējais jēdziens.

1. Visām tautām no visdzīlākās senaunes līdz mūsu laikiem zem dažādiem nosaukumiem ir pazīstams taisnības jēdziens. Reizē ar to pašu objektīvās taisnības jēdzienu bieži sajauč ar subjektīvo pārestības pārdzīvojumu, kuļu sajūt cilvēks, kuŗam nodarīts pāri kaut kas, kas nav savienojams ar viņa paša veselo saprātu. Īstenībā taisnība objektīvā nozīmē prezumē vispār visu cilvēku veselo saprātu, tā tad vispārēju atzīšanu. Tas ir taisnības pirmsais būtiskais elements jeb pazīme. Tāpēc nedrīkst būt nekādu šaubu par to, kas ir objektīvi taisnīgi. Kur rodas šaubas, tur nav objektīvas taisnības. Šīs taisnības otrā pazīme ir, ka tā piemīt katram cilvēkam sakarā ar viņa cilvēcisko dabu. Nōšīs immanentības izriet taisnības eksistences mūžīgums, t. i. kamēr eksistē cilvēks (trešā pazīme). Tā ir patstāvīga, tāpēc tās saknes nav meklējamas ne reliģijā, ne ētikā, ne estētikā, ne tiesībās, bet gan tā pastāv pati par sevi (ceturtā pazīme). Reliģija, tiesības un viiss pārējais tikai palīdz taisnības patstāvīgai eksistencei tās reālizēšanā.

Piekta un visraksturīgākā būtiskā pazīme ir tas, ka taisnība kā vispār atzītais (evidēntais), kā cilvēkam neatņemama īpašība un mūžīgi par sevi pastāvoša, attiecas uz katra cilvēku, pretējā gadījumā tā būs tikai kaut kādas cilvēku grupas, šķirras, nācijas u. t. t. taisnība, bet ne vispārcilvēciskā, t. i. vispārējā taisnība.

Objektīvās taisnības sestā pazīme ir tas, ka tās pārkāpšana neizbēgami izsauc reakciju, zināma

veida arī immanentu sankciju pārkāptās taisnības atjaunošanas virzienā tikai no paša cietušā, kā arī no citu cilvēku puses, kas reālizē savā dzīvē taisnību. Cīņa par taisnību, izvedot to dzīvē, tā tād prezumē netaisnības iespējamību, pie kam cilvēkiem ir pārliecība, ka taisnībai jāuzvar cīņā ar netaisnību. Šīs neizbēgamais taisnības triumfs ir pēdējā, septītā pazīme taisnības jēdzienā.

Nobeidzot taisnības būtisko pazīmju apskatu, varam mēģināt ietvert taisnības jēdzienu šādā definīcijā: taisnība ir kaut kas visiem acīmredzams, pamatots uz cilvēku veselo saprātu un tāpēc viņiem piemītošs (immanents), patstāvīgs, uz visiem attiecīnams, tāpēc visu cilvēku aizstāvēts kā sabiedrības dzīves princips, kas gala iznākumā gūst uzvaru pār savu pretstatu — netaisnību. Turpretim netaisnība ir tas, kas kā aplama evidence nav piemērojama visiem cilvēkiem, bet tikai dažiem, vai kādām cilvēku grupām. Tāpēc netaisnība nav cilvēka immanenta īpašība, bet tikai vēsturiška parādība, tai trūkst vispārcilvēciskas sankcijas un galīgā triumfa.

2. Pārejot uz taisnības apskatu socioloģiskā plāksnē, t. i., piegriežoties cilvēku dzīves faktiem, mums jāizšķiri: a) taisnīgs akts un b) netaisnīgs akts. Pirmais atbilst minētam taisnības jēdzienam, otrs tam neatbilst.

Taisnīgā akta vispārējā sankcija ir visu cilvēku, jeb, socioloģiski nemot, tikai vairākuma uzslava, atzinība, bet netaisnīga akta sankcija — noplēšana, nosodīšana.

uzmanību šķiņo konkrētā (culpa in concreto) un vi-dējā, objektīvā (culpa levis).

Šī sankcija tomēr ir tikai ētiska jeb morāliska. Ja nopolšanai vai nosodišanai seko kaut kāda darbība (boikots, izslēgšana no sabiedriskas grupas), vai pat spaidu līdzekļi, kas balstās uz privātām, publiskām vai stārptautiskām tiesībām, vai pat tieši uz spēku (kaņš u. t. t.), tad tādai nosodišanai ir dzīvē reālizētas nosodišanas nozīme.

Pašu nosodišanu var novērtēt dažādi: a) kā sodutam, kas nerīkojas taisnīgi; b) kā labošanas līdzekļi, kas pamudina būt taisnīgam, lai nākotnē izvairītos no nosodišanas nepatīkamām sekām.

Nosodišana var izpausties: a) organizēti, kaut kādu tribunālu (iestāžu) veidā, vai b) neorganizēti, stichiski, piem., nepasludināts boikots.

Tālāk, interesanti un svarīgi atzīmēt, ka sabiedrības dzīvē taisnību kā cilvēkam immanentu principu ne tikai socioloģiski nostiprina tiesības, ētika, estētika, reliģija, bet taisnība ir arī visu šo cilvēku iestādījumu apslēpta pamats.

3. Piemēra dēļ apstāsimies šeit vispirms pie tiesībām. Visi kodeki šādā vai tādā pakāpē prezumē taisnību kā savu pamatu. Daži tieši runā par taisnību kā par principu jeb pamatnoteikumu. Piemēram, neformālajām romiešu tiesībām taisni ir raksturīgs tas, ka tās dibinās uz taisnību, kuru sauc par aequitas¹. Pašas šīs tiesības tāpēc

sauca par taisnīgām tiesībām pretēji formālām, kuriem aiz formālisma (sabiedrisko grupu norobežošanas) jeb priekšrocības piešķiršanas forma pret būtību trūkst vispārcilvēciskās taisnības. Angļu tiesības arī izskir vispārējo likumu un taisnīgās tiesības. Bieži vārda «taisnība» vietā liek kādu citu, visbiežāk: labā sirdsapziņa (morāliskais pamats), labā ticība (tiesiskā, apgrozībā).

Jaunā Latvijas civillikuma pirms pamālām, kā par cilvēku izturēšanās pamatprincipu šī kodeka darbības apgalabalā. Taisnības jēdzienu izsaka arī netiesi, runājot par tiesnešu taisnīgo iestātu. Bieži taisnības jēdziens izpaužas arī kā labotikumu ievērošana, kuros šis jēdziens atspoguļojas, un pat vispārējā (publiskā) kārtībā kā tiesību principā (l'ordre public franču tiesībās). Relīģijā taisnības jēdziens izteikts paša Dieva kā Taisnīgā jēdziene, kuriš soda cilvēkus to labošanas nolūkā par netaisnīgu izturēšanos pret saviem tuvākiem. Ētika noraida netaisnības jēdzienu, jo ētika kā prasība pašam pret sevi nevar būt citāda, kādu to attiecinā uz citu cilvēku. Kas ir ētiski vienam, tas ir ētiski visiem. Estētika no pirmā acu uzmetiena it kā stāvētu tālāk no taisnības; tāču viss netaisnīgais ir nejauks, neskaists, izķēmo cilvēka seju, nav estētisks.

Seit teiktais uzskatāms par ievadu, lai tagad tuvāk apskatītu taisnību tiesībās.

§ 2. Taisnība tiesībās.

1. Praktiskie romieši definēja pašas tiesības kā labu un taisnīgu mākslu². Mākslas (ars) jēdziens šeit lietots praktiskas mākslas nozīmē — māksla izvest tiesības dzīvē, reālizēt dzīvē visu labo, taisnīgo ar tiesību normu un palīdzību, tās veikli pie-mērojot. Romiešu jurisprudence savos nemirstīgajos darbos ir devusi šādas mākslas spīdošus piemērus.

Pats aequitas (taisnības) jēdziens ir bijis ne tikai jauno (neformālo) romiešu tiesību attīstības princips, bet arī tiesību avots objektīvas taisnības nozīmē, kas ir pretstats subjektīvai taisnībai, t. i. atsevišķa pilsoņa izpratnē nodibinātai, no kuras viņš vadās savā rīcībā. Istenībā romiešu objektīvā taisnība bija vidējā cilvēka taisnība, un šajā ziņā tā atsevišķos gadījumos izrādījās par netaisnību pret cilvēku, kuriš ne-atbilst šim vidējam mērogam. Krīevu literātūrā ir griezta uz to vērība (Pokrovskis). Zem grieķu filozofijas iespāida, kura starp citu, nodarbojās arī ar

nības jēdzienu: katram dot pienācīgo³. Šis jēdziens, taisnības jautājumu, romieši mērināja formulēt taisnības jēdzienu: katram dot pienācīgo². Šis jēdziens, acīmredzot, izgāja no domas, ka taisnību nevar definēt kā kaut ko abstraktu, kas piemērojams kuriem katram cilvēkam, bet tai jāpamatojas uz konkrētu cilvēku priekšsttu: kas ko ir pelnījis, tam pel-nītais arī jāsaņem.

Sveices kodeks tieši runā par taisnību kā tiesību avotu, tomēr aprobežojot tā pielietošanu ar tiem gadījumiem, a) kad tiesnesim pāšā likumā atstāta, tiesība izspriest kādu lietu pēc sava ie-skata, vai b) kad viņam uzlikts par pienākumu skatīt cauri tiklab pašus lietas apstākļus, kā arī pa-sus taisnīgos motīvus (4. p.). Šī likuma franču teksts tieši runā ne tikai par tiesību, bet arī par taisnības noteikumiem⁴, ar ko acīmredzot, pastripo taisnību kā objektīvas tiesības (objektīvo

¹ Skat manu rakstu Latviešu konversācijas vārdnīcā.

² Ars boni et aequi.

³ Suum cuique tribuere; alterum non laedere.

⁴ Le juge applique les règles du droit et de l'équité lorsque la loi réserve son pouvoir d'appréciation ou qu'elle charge de prononcer en tenant compte soit des circonstances, soit de justes motives (art. 4).

tāisnību). Tā kā tomēr jāievēro sevišķie apstākļi un paši motīvi, tad ir skaidrs, ka vispārējās taisnības piemērošana pati par sevi neizslēdz kon-taisnības ietilpinājums objektīvās taisnības noteiku-mos ir ārkārtīgi raksturīgs kā mēģinājums sintezēt konkrēto (subjektīvo) taisnību ar vispārējo, objek-tīvo. Šī sinteze zināmos apmēros piemērojama la-bai sirdsapziņai jeb labai ticībai, kas ir arvien vēl tās pašas taisnības veids. Šajā ziņā Šveices kodeka noteikumi ir ļoti interesanti.

Šveices kodeka 2. pants nosaka: katram jā-reālizē savas tiesības un jāizpilda savas saistības sa-skapā ar labās ticības noteikumiem. Šajā normā ir pastrioti divi momenti: subjektī-vais (kātrs), un objektīvais (labās ticības noteikumi). Tā paša panta otrs punkts netieši paskaidro, ka konkrētā labticība dibinās uz konkrētu pamatu — nepielast tiesību nelietīgu iz-lietošanu (abus, Missbrauch), kuļu likums neaiz-sargā. Šajā gadījumā iet runa par to, ka cilvēks gan formāli pareizi izlieto savas tiesības, bet šādai izlietošanai ir nolūks neievērot taisnību, kāda tā rē-

Latvijas kodeka 1. pants:

Tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labās ticības.

Šveices kodeka vācu teksts liek termina «labā ticība» vietā «Treu und Glauben». Vācu praksē, un literātūrā minētiem diviem terminiem dod dažādu iztulkojumu. Visumā prakse pieslejas uzticības un ticības objektīvai izpratnei, kas tulkojumā atbilst minētā panta franču teksta izteicienam — labās ticības noteikumi. Pēdējais vārds «noteikumi» rāda, ka mums ir darīšana ar zināmu normati-vitāti, kas presumē objektīvu ticību (Treu). Tomēr uzticība savā vēsturiskā attīstībā norāda uz for-mālām tiesībām. Šajā zinā objektīvām, kamēr ti-cība — uz konkrētu ticību (subjektīvu).

Latviešu teksts neizskir tieši iautājumu, vai 1. pantā ar ticību jāsavdrot tās noteikumi. t. i. objektīvā ticība kā tiesību avots, vai subjektīvā. Nekādā zinā šo iautājumu, kas ir radījis neskaidrības Latvijas kodeka 1. v. izpratnē, nevar izšķirt ar norādījumu uz Šveices kodeku, jo šāds iztulkojums būtu pretrunā ar pamatprasību: iztulkot likumu tādū, kāds tas dots, bet ne tādu, kādu to likumdevēis ir sribējis formulēt un kaut kāda ie-mesja dēļ nav skaidri izteicis savu nolūku. Tāvēc arī Latvijas jaunā kodeka 1. v. pretimstādījums Šveices kodeka 2. pantam nevar noderēt par pamatu tā iztulkošanai.

Pirmā panta burtiskais saturs pats par sevi tie-

gulēta tiesībās, sakarā ar ko rodas tiesību nelietīga izlietošana, labticības, taisnības pārkāpšana. Tiesības ir piešķirtas cilvēkam ne tāpēc, lai tās izlietotu nelietīgi, bet tāpēc, lai aizsargātu katras personas taisnīgās intereses.

Pati taisnība guļ, likuma pamatos tā normu gara (esprit, Auslegung) veidā (1. p.). Neatkarīgi no visa tā Šveices kodeks nosaka, ka tur, kur likums saista tiesisku aktu ar labticību, pieņemams, ka attiecīgai personai šī labticība i. (3. p., skaidrāk vācu teksts). Tādā kārtā tieši runā par katras personas labticību kā par tiesiskās dzīves organizācijas priekšnoteikumu, kas neprasā pierādī-juma. Tas arī ir pilnīgi pareizi, jo personu konkrētās labticības noliešana nozīmētu arī objektīvā no-zīmē saprastās taisnības pārkāpšanu.

2. Augšminēto Šveices kodeka pantu analize pelna sevišķu ievērību sakarā ar jaunā Latvijas kodeka attiecīgo noteikumu izpratni, jo vairāk tāpēc, ka šie noteikumi galvenos vilcienos atdarīna dažus Šveices kodeka noteikumus. Tā. 1. pants salīdzinā-jumā ar Šveices kodeka 2. p. skan:

Šveices kodeka 2. p. (1. daļa):

Chacun est tenu d'exercer ses droits et d'exécuter ses obligations selon les règles de la bonne foi

šām nav gluži skaidrs. Nav redzams, par kādu labo-ticību runā — par konkrēto, subjektīvo, atsevišķā gadījumā attiecīgai personai piemītošo, vai par vis-pārējo, objektīvo, kas nav atkarīga no attiecīgās personas labticības. Starpība izpratnē šeit ir ļoti nozīmīga: tā vien, kāda persona ir rīkojusies pēc savas labās ticības, bet viņas labā ticība nesakrīt ar objektīvo. Šīs nesakrišanas dēļ attiecīgā persona uzskatīs, ka ir pārkāpta taisnība pret viņu. Šāda nesakrišana starp konkrēto un objektīvo labticību kā taisnības speciālu izpaudumu ir vāzīstama zināt-nei, tiesībām un praksei. Literātūrā pastāv teorijs, kas attaisno šo nēsašanu (avgorozības intere-ressēs (objektīvā labticība)), tomēr šāds attaisno-jums uzskatāms pār iznēmumu, un konkrētās tais-nības pamato princips joprojām atzīstams.

Latvijas kodeka pirmais pants pēc visa likuma, kurš nevar ignorēt šo principu, vispārējās iēgas tā-pēc iztulkojams konkrētās, bet ne objektīvās labās ticības nozīmē. Tur, kur likums netaisa iznēmumus avgorozības interesēs, tiesai tāvēc jāievēro vispārējais likuma princips par konkrēto taisnību, jo vairāk tāpēc, ka visa romiešu juristi izstrādātā saistību tiesību teorijs, kuru visumā ir pārnēmuši pandek-tisti, un kura ir uzglabājusies jaunajā Latvijas kodekā, ir dibināta uz konkrētās taisnības (labās sirds-

apziņas) principa, pretēji formālām romiešu tiesībām — kvirītu tieībām. Nenot speciāli, arī vairu kā nekrētās taisnības ievērošanu, kas ir viens no vispārējās taisnības noteikumiem. Minētais konkrētās

Minētā panta piemērošana praksē droši vien novēdīs pie tā, ka tiesa vai nū sekos vācu praksei tās objektīvās labticības izpratnē, vai aprobežošies ar apgrozības interešu atšķiršanu kā izņēmumiem (piemērojot objektīvu labticību), saglabājot tādā kārtā vispārējo konkrētās labās ticības un vispār taisnības principu.

Latvijas kodeka 5. pants:

Kad lieta jāizšķir pēc tiesas iekata vai atkarībā no svarīgiem iemesliem, tad tiesnesim jāspriež pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem.

No nākamās prakses viedokļa vispirms rodas jautājums par šī panta piemērošanas iespējām. Šveices kodeks neatstāj šaubu, ka tiesas iekata tiesības realizējamas tikai tad, kad pašā atsevišķā likumā šīs tiesības ir piešķirtas (4. p.). Turpretim Latvijas kodeka 5. pantā teikts — kad lieta jāizšķir pēc tiesas iekata, bet kad tas ir, paliek nenoskaidrots. Protī, vai tikai tad, kad likums atsevišķos gadījumos piešķir tiesnesim šo tiesību, vai tad, kad tiesnesis pats atzīs, ka lieta izspriežama pēc viņa iekata. Acīmredzot, šo likuma neskaidrībū jāiztulko pirmā nozīmē, t. i. aprobežojot tiesas iekata piemērošanu ar gadījumiem, kās tieši paredzēti pašā likumā, jo vairāk tāpēc, ka dažos kodeka pantos tādi norādījumi ir sastopami.

Tālāk, Šveices kodeks noteikti formulē tiesneša pienākumu sprīest tīk lab ievērojot apstāklus, kā arī taisnīgos motīvus. Turpretim Latvijas kodekā iet runa tikai par svarīgiem iemesliem. Beidzot, pats galvenais, Latvijas kodeks tieši runā par tiesas iekatu, aprobežojot šo iekatu ar taisnības apziņu un vispārīgiem tiesību principiem, kamēr Šveices kodeks runā par tiesību un taisnības noteikumiem.

Norādītā divu kodeku divu pantu atšķirība ir vispār ļoti svarīga no taisnības izpratnes viedokļa. Saskaņā ar 4. pantu tiesneša tiesība formulēta kā tiesība piemērot tiesību normas un taisnības normas jeb noteikumus, kas prezumē ne tikai objektīvas taisnības tiesības, bet arī to sakaru ar tiesību normām. Turpretim 5. pantā runā vienkārši par taisnības apziņu, ar kuļu laikam ir domāta subjektīvā taisnība, un par vispārīgiem tiesību principiem. Mi-

Tālāk, piegriežoties atsevišķi Šveices kodeka 3. pantam (2. d.), jāatzīmē, ka labo ticību nosaka zināms uzmanības mērogs, proti: neviens nevar atkaukties uz savu labo ticību, ja tā nerēķinās ar apstākļiem piemērotu uzmanību. Šis noteikums tieši runā par konkrētās un objektīvās labticības sintezi.

2. Taču Latvijas jaunais cīvilkodeks arī tieši runā par taisnību savā 5. p. Lai labāk saprastu tā pamatideju, vispirms salīdzināsim šo pantu ar attiecīgo (4.) Šveices kodeka pantu:

Šveices kodeka 4. pants:

Le juge applique les règles du droit et de l'équité lorsque la loi réserve son pouvoir d'appréciation ou qu'elle le charge de prononcer en tenant compte soit des circonstances, soit de justes motives.

nētā dažādība kļūs vieglāk saprotama, ja ievēro vēl vienu Šveices kodekta pantu, proti 1. p. 2. un 3. pkt.:

A défaut d'une disposition légale applicable, le juge prononce selon le droit coutumier et, à défaut d'une coutume, selon les règles qu'il établirait s'il avait à faire acte de législateur. Il s'inspire des solutions consacrées par la doctrine et la jurisprudence.

Izteiciens «doktrīna» (zinātnē) līdz zināmai pakāpei atbilst Latvijas kodekā (5. p.) lietotam «vispārīgie tiesību principi». Stādot pretim Šveices kodeka divus pantus (1. un 4.) Latvijas Kodeka 5. pantam, redzams, ka šīs pēdējais ir redīgēts abu pirmo sintēzes veidā. Bez tam, Latvijas Kodeka 5. pantā nekas nav teikts par iepriekšējo praksi (jurisprudenci Šv. kod. 1. p.). Tāpēc rodas jautājums, par cik Latvijas tiesnesim ir pienākums 5. pantā piemērošanas gadījumā rēķināties ar praksi.

Viss izteiktais visumā rāda, ka arī tiesības jāizšķir divi taisnības veidi: objektīvā un subjektīvā. Praktiski atšķirība ir tā, ka pirmā prezumē savu veida taisnības noteikumus, kaut ko statisku, kamēr otra atrodas vēl šo noteikumu rašanās stādījā, varētu teikt — dinamiskā stāvokli. Acīmredzot, Latvijas Kodeks pieturas pie otra taisnības veida, ar ko saskān arī tas, ka tiesu prakse pati par sevi nenoteic taisnības jēdzienu. Kaut arī tā jau prezumē dažus noteikumus. Sakarā ar to pati objektīvā taisnība, kuļas avots ir tiesas iekasts, izpaužas ar tiesnešu staroniecību tādā veidā, kādā vini taisnību saprot, un tādā tā realizējas dzīvē. Beidzot, pilnīgi skaidrs, ka arī objektīvā tiesiskā taisnība atšķiras no tās objektīvās īstās taisnības vispār, par kuļu runāts pirmajā paragrafā.

§ 3. Taisnības veida klasifikācija.

Pamatojoties uz visu augstāk izteikto, tagad varam mēģināt dot taisnības veidu (klasifikāciju), lai gūtu vislielāko skaidrību minētā jautājumā.

1. Vispirms jāizšķir vispārējais taisnības jēdziens, tās taisnības jēdziens, kas ir vispārcilvēciska un šajā ziņā objektīva, piemītoša katram cilvēkam. Šo pamatā liekamo vispārcilvēcisko, objektīvo taisnību jāstāda pretim tai pašai cilvēciskai taisnībai subjektīvā nozīmē, t. i., kas piemīt konkrētiem cilvēkiem, kura tā tad var arī nesakrist ar objektīvo, vispārcilvēcisko taisnību. Šajā pašā subjektīvās tainības nozīmē var runāt arī par grupas taisnību (sociālo, tautas, politisko u. t. t.), vienīgi ar to atšķirību, ka grupas taisnība objektīvīzējas attiecīgajā grupā un ir subjektīva tikai no vispārcilvēciskās taisnības viedokļa.

2. Otrajā taisnības veidu grupā ietilpst vēsturiskā taisnība, ar kuļu jāsaprot taisnība, kas jau ir reālizēta cilvēku dzīvē (vēsturē). Vēsturiskā taisnība sadalās veidos atkarībā no tā pamatiem: tā var būt reliģiski-vēsturika, ētiski-vēsturiska, juridiski-vēsturiska u. t. t.

3. Speciāli no tiesību jeb tiesiskās taisnības viedokļa tāpat jāizšķir tās apakšveidi.

a) Taisnība kā objektīvās tiesības, t. i. kā jau zināmas juridiskas normas (tiesību avots) un b) taisnība vienīgi tās reālizācijas gaitā, taisnības normu radīšanā. Pēdējā, veidodamās vēsturiskos apstākļos, uzrāda sava laikmeta sabiedrības dzīves uzķūves zīmogu un vairāk vai mazāk tuvojas vispārcilvēciskai taisnībai. Visbiežāk šādas taisnības noskaidrošanas organi izrādās tiesa ar savu ieskatu vai taisnības apziņu. Tur, kur pati tauta darbojas kā tiesnesis (senatne), taisnības jēdziens izriet no tā, kādu to tauta apzinās.

Tālāk, no pašas formas (formālo tiesību) viedokļa jāizšķir a) formālā un b) neformālā taisnība.

Pirmā nozīmē, ka formai ir prioritāte pār taisnības saturu. Formālo taisnību dod pašu formālo tiesību robežas. Tāda bija, piemēram, Romā kvirītu taisnība. Saprotams, ka tā parasti darbojās jau taisnības noteikumu (rēgulu) veidā (šajā gadījumā kvirītu taisnības noteikumu veidā).

Turpretīm otrā — neformālā taisnība (sevišķi prētora tiesības Romā) parasti atrodas rašanās un attīstības stadijā un to noteic varas organu (piem., prētora) subjektīvā apziņa. Bet arī šī neformālā taisnība iziet no vispārējās vēsturiskās dzīves uzbūves, no sava laika; un šajā ziņā to var atzīt par vēsturisku objektīvu taisnību. Tāpēc, kā jau aizrā-

dīts, privātās starptautiskās tiesības (jus gentium) kā jaunās romiešu tiesības, dibinātas uz aequitas, bija minētā nozīmē objektīvas tiesības savā tiesiskā pamatojumā.

Arī juridiski-vēsturiskā taisnība, kas savā saturā ir fiksēta (materialā taisnība), ir dažāda, atkarībā no vienas vai otras tautas kultūras pakāpes. Tāpēc vēsturiskā taisnība materiālā izpratnē ir ļoti daudzveidīga un uzrāda pakāpes, kas viena pēc otrās ved uz arvien augstāku taisnības izpratni, tai tuvojoties vispārcilvēciskai taisnībai. Neapskatot šeit materiālās taisnības pakāpes, var vienīgi atzīmēt tās divus pamattipus:

- a) centripetālais un
- b) centrifugālais.

Pirmais ir sevī noslēgts: tā centrs ir vēsturiskais cilvēks vienā vai otrā grupējumā. Otrs ir atklāts. Denācionālizācijā pēdējais ir vissekmiņgāks, izplatīdams nācionalo taisnību uz svešiem, kas teritoriāli ieiet kopējā nācionalajā grupā. Minētais iedalījums divos tipos attiecināms arī uz atsevišķu cilvēku vispārcilvēciskās taisnības reālizēšanas laukā.

4. No taisnības tās īstā būtībā jāatšķir sevišķa taisnības veidu grupa, kura, varētu teikt, apsedz netaisnību. Vēsturiskā īstenība dod daudzus neistās taisnības, pseudotaisnības piemērus. Lai sekmīgāk sasniegtu savus mērķus, kas pēc būtības ir tālu no taisnības, sameklē šādus vai fādus izskaidrojumus, kuŗi uz pirmo acu uzmanītēnu šķiet taisnīgi. Šajā ziņā sevišķi raksturīgi ir kāri, par kuŗiem katrai pusei ir uzskats, ka viņa tos ved taisnības vārdā. Dažreiz, sevišķi mūsu laikos, kājus ved bez kāra piešķānas taisnības vārdā, kuŗa nesakrīt ar taisnības patieso, vispārcilvēcisko izpratni.

5. Ētiskai taisnībai, par kuļu bija minēts augstāk, pamātā ir ētika. Bet ētika tās patiesā izpratnē ne tālu nesakrīt ar vēsturisko (arī materiālo) ētiku. Tāpēc, speciāli nemot, labie tikumi ir relātīvs jēdziens un šajā ziņā vēsturisks. Bez tam katrai šādā ētiskā grupā ir says vairākums un mazākums, kāpēc paši labie tikumi bieži atrodas preturā starp šiem diviem vienaļ grupas iedalījumiem. No ētikas (vēsturiskās) satura viedokļa tāpēc jāizšķir vairākuma un mazākuma ētika, kuļu noteic to kultūras pakāpes dažādība, t. i. vairāk vai mazāk izkoptā sajūta par ētisko. Kā rāda pāts nosaukums «ētiskā taisnība», šeit iet runa tikai par taisnības ētisko pamatojumu, un tādā, ziņā tā ir atvasināta (nepatstāvīga), tāpat kā tiesiskā taisnība.

6. Religiskai taisnībai ir pamats religijā, t. i. dievības kritērijā. Taču pati viena vai otra dievība dažādām tautām ir antropomorfa, un tāpēc at-

spoguļo cilvēcisko vēsturisko taisnību pašā dievībā. Nācionalām dievībām tāpēc arī ir savā reliģiozā taisnība. Tomēr, atstājot pie malas vēsturisko reliģisko taisnību, jāievēro, ka vispārcilvēciskās reliģijas reālizē arī vispārcilvēcisko taisnību (kristietība, budisms u. c.).

7. Par estētisko taisnību minēts jau agrāk. Tās pamats ir pašas taisnības skaistums, uzskatot taisnību par cilvēka uzvešanās, pasaules apdzīkošanas un pasaules sajūtas mērogu. Arī šeit taisnība ir atvasināta, nepatstāvīga, jo tā dibinās uz es-

tētiku. Estētikas vēsturiskā izpratne arī šeit nosaka estētiskās taisnības saturu un vēsturiškoš veidus.

8. Pastāv arī jaukti taisnības veidi (vēsturiskā plāksnē) sakarā ar tās radošo pamatu (tiesību, reliģijas, ētikas, estētikas) sajaukumu. Šīm nozarēm atdaloties vienai no otras, arī pati taisnība iegūst patstāvīgu eksistenci. Tāpēc blakus reliģijai, ētikai, estētikai un tiesībām kā cilvēciskām vērtībām nostājas pati taisnība, kas pamatojas pati uz sevi kā zināma yeida cilvēciska hipostāze.

§ 4. Noslēgums.

No iepriekšējā paragrafa sevišķi izriet, ka taisnība ir cilvēka dzīves patstāvīga plāksne jeb atmosfaira. Tāpēc, kaut arī tā vēsturiski ir bijusi apslēpta citās atmosfairās (reliģiskā, ētiskā, tiesiskā un estētiskā), tā arvien vairāk un vairāk, sevišķi mūsu estētiskā, par taisnību. Tādējādi galvenais slēdziens no visa augstāk apskatītā. Taisnības emancipācija notās vēsturiskajiem veidiem ir mūslaiku cilvēka dzīves vielszīmīgākais etaps.

Mūsu laiks arvien biežāk izbīda taisnību tās patesajā izpratnē, tajā jēdzienā, kuŗu definē augstāk minētās septīnas būtiskās pazīmes. Mūsu techniskā laikmeta dažādītie tehniskie izgudrojumi tuvina cilvēki un, tuvinot cilvēku inteses, jūtas un domas, paver celu jaunai zinātnei par taisnību tās patesajā nozīmē. Tas ir jautājums, kas tagad nostādīts visas cilvēces priekšā, kuŗa vēsturiski arvien vairāk apvienojas, un tā atrisinājums vēstu-

riskā mērogā ir visatbildīgākais un vis-skaistākais mūslaiku uzdevums. Zinātnes par taisnību radīšanai ilgu laiku stāvēja ceļā visādas vēsturiskas starpsienas, un šakarā ar to, arī pašas vēsturiskās taisnības atvasinātais raksturs. Tagad pakāpeniski atkrīt daudzas starpsienas, un tādā kārtā atveļas ceļš vēsturiskās taisnības, kura reizē ir arī vispārcilvēciskā, triumfālajam gājenam.

Praktiski tas nōzīmē, ka taisnības sankcija arī kļūst vispārcilvēciska, un tāpēc arvien stiprāka. Ir izplatīts uzskats, it kā spēks būtu neizbēgams pamats vērtībā (reliģisko, ētisko, sevišķi tiesisko u. t. t.) ievešanai tautu dzīvē. Tomēr tādā gadījumā sajauč vērtības jēdzienu ar tās reālizāciju. Vērtība īstā nozīmē reālizējas tikai tad, kad tā ieiet cilvēku miesā un asinis. No šī viedokļa reālizācija ar fiziskā spēka palīdzību ir tikai vēsturisks surrogāts, stiprākiem uzspiežot vājākiem kaut kādas vērtības.

Taisnības vispārcilvēciskais spēks izpaužas tās īmmanentībā cilvēka dabā; un taisni šajā tai piemītošā iekšējā spēkā slēpjās katras vērtības, to starpā arī taisnības, triumfs.

Kļūdu izlabojums.

Spiestuve atvainojas kā lasītāju, tā prof. Dr. V. Sinaiska priekšā par pielaistajām «Jurista» Nr. 7/8 (85/86) — 1957. g. sekojošām kļūdām, kuras notikušas pie prof. Dr. V. Sinaiska raksta «Taisnības princips Latvijas civiltiesībās» pārlaušanas slejās:

- 1) 121. slejas 1. un 2. rindas ievietotas nepareizi un še no teksta svītrojamas;
- 2) tāpat svītrojama no teksta 122. slejas 23. rinda;
- 3) 123. slejā pēc 3. rindas izlaistas sekojošās 2 rindas:
«—kretās taisnības ievērošanu, kas ir viens nc vispārējās taisnības noteikumiem. Minētais konkretās
- 4) 125. slejā jāsvītro 4. un 5. rindas, tās aizvietojot ar sekojošu tekstu:
«—uzmanību šķiro konkrētā (culpa in concreto) un vidējā, objektīvā (culpa levis).»